Lumina vine de la Răsărit. Despre buna întrebuințare a gramaticii

Adriana STAN

Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca, Facultatea de Litere
“Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca, Faculty of Letters
Personal e-mail: adrstan@yahoo.ca

Light Comes from the East. About the Proper Use of Grammar

The paper adresses the post-Stalinist development of linguistics in East-European countries, particularly focusing on the Romanian case. More specifically, it deals with the advance of Structuralism as a side effect of certain education policies of the regime. The primary scope of the study covers the interval of the 50s, aiming to describe the theoretical and institutional path of linguistics, determined by its strategic role within the formation of the ”new man”; but its conclusions extend towards the following two-three decades, as the paradigm established in the 50s would remain stable and convenient for linguistics studies in a Socialist environment.

Keywords: Structuralism, linguistics, social class, grammar, Communism

Unul din principalele obiective ale politicii educaționale instituită în 1948 România l-a reprezentat reorientarea tehnică, pe model sovietic, a învățământului științelor umane. La nivelul facultăților de filologie, aceasta implică, de pildă, reducerea disciplinelor istorice, amputate pe măsura noii agende a „moștenirii culturale”, și introducerea unor materii obligatorii noi în curricula universitară, precum lingvistica generală sau limba română contemporană. Studiul limbii e de primă importanță în educația comunistă, și nu degeaba, dată fiind lărgirea bazei de selecție în învățământul superior pentru face loc tinerilor de „origine sănătoasă”. Deocamdată, în perioada de intensă sovietizare din 1948-1950, la noi, ca și în imperiul-mamă, studiul limbii e o activitate ultrapolitizată: trecut prin vederile lui N.I. Marr, el se concentrează pe chestiunea standardizării și curățarea „normei” de rămășițele ideologice. Chiar și așa, lingvistica se află în certă ascensiune instituțională, cu creșterea ponderii în programa universitară, la care se adaugă înființarea institutelor de cercetare (în 1948-1949, la București, Iași și Cluj) și a mai multor reviste de profil (începând cu oficiosul „Cum vorbim”, urmat, după 1949, de „Studii și cercetări lingvistice”, „Limba română”, „Limbă și literatură”, „Revue de linguistique” etc.). Desigur că nu este un proces lin și că domeniul nu e defel scutit de răfuieli interne, răsturnări de situație și demonizări publice. Afectați de acestea sunt, de pildă, mai vechii lingviști Iorgu Iordan, Al. Rosetti și Al. Graur, cărora li se intentează în 1952 un proces de demitere din institut și din universitate. Două din capetele de acuzare formulate în rapoartele lui Leonte Răutu ne interesează însă și pe noi, întrucât ele vizează faptul că numiții sunt influențați de „concepțiile idealiste ale lui Saussure, respinse total de lingviștii sovietici materialiști”[1] și faptul că ei nu afișaseră suficient entuziasm pentru recentele teze ale lui Stalin privitoare la „Marxism și problemele lingvisticii”. Contextul acestui litigiu se cuvine să-l examinăm mai îndeaproape.

Se înțelege că anatemizarea structuralismului lingvistic, aflat, prin contribuțiile glosematicii daneze, la apogeu de paradigmă în debutul anilor ’50, constituie un topos predictibil și răspândit în presa „științifică” a țărilor socialiste. El apare în continuare și în URSS, cu toate că aici, dezbaterea relativ asemănătoare în jurul formalismului interbelic fusese de mult tranșată și de mult tabuizată. Totuși, intervenția menționată a lui Stalin are rolul, greu de anticipat în momentul în care a fost formulată, să deschidă o adevărată cutie a Pandorei. Într-o serie de articole publicate în mai 1950 în revista *Pravda* (traduse prompt într-un număr din iunie al *Scînteii),* liderul sovietic afirmă deschis că limba nu e un fenomen de suprastructură, dependent deci de economie și clasă, ci un „instrument” neutru și o „activitate producătoare”. Mai mult, susține că studiul gramaticii – motor care sudează comunicarea oamenilor muncii - este mai important decât cel al vocabularului, insistența pe acesta din urmă putând sugera că încă mai există o societate divizată, în națiuni sau în „clase” individualizate lexical. Opiniile sale reflectă noua etapă a socialismului, dusă mai departe de regimurile Hrușciov-Brejnev, una de autoconservare și stabilizare, de renunțare la vocabularul beligerant al fazei de construcție

și încercare de aplanare a conflictelor interne. În mod concret, Stalin își dorește să șteargă numele unor lingviști intrați în dizgrație (Marr și Voloșinov, ambii promotori ai liniei sociologizante), dar și „să neutralizeze chestiunea naționalităților"[2] din întinsul imperiu. Consecința implicită a acestei poziții este însă că ea scutește lingvistica de îndatorirea exclusivă față de aspectele socio-ideologice ale limbii. O dată ce limba nu mai e considerată fenomen de suprastructură, ea trece de partea științelor naturii și a științelor tehnice, unde problemele ideologizării nu mai sunt la fel de presante ca în restul disciplinelor socio-umane. Mai mult, deși sunt departe de a invalida perspectiva istorică, articolele lui Stalin conțin pasaje despre studiul independent al gramaticii în termeni ce par să ofere „clar suport"[3] cercetării structurale: „gramatica dă limbii armonie și înțeles (...) ia acel element comun care stă la baza modificărilor cuvintelor și a combinării lor în propoziții și construește din acel element comun reguli, legi. (...) Gramatica amintește de geometrie, care *își stabilește legile făcând abstracție de obiecte concrete*, considerând obiectele drept corpuri neconcrete și stabilind relațiile dintre ele, *nu ca relații concrete ale unor obiecte concrete, ci ca relații între corpuri în general lipsite de orice caracter concret*"[s.n., A.S.][4].

Firește, consecința nu este și imediată, căci ne aflăm încă într-o perioadă de spirit partinic combativ, pe fundalul căruia textele staliniste, venite împotriva curentului oficial din lingvistică, pot deruta și cele mai luminate minți. Iar docrinarii care le răspândesc sunt cu atât mai puțin apți de subtilități teoretice: dovadă – ironica nepotrivire din referatul lui Răutu, care acuză mașinal „lingvistica idealistă", dar e prea orbit de evlavia față de „genialul Stalin" ca să mai observe că unele afirmații ale sale îi sunt bizar de asemănătoare acesteia. Ca atare, deși sunt difuzate cu osârdie în țările frățești, argumentele liderului nu au, pe termen scurt, efecte teoretice imediat notabile. Pe termen lung însă, adică în decurs de câțiva ani, ele vor legitima în cercetarea lingvistică o pondere crescută acordată gramaticii, care constituie un teritoriu de întâlnire inerentă cu structuralismul. În cazul sovietic, încă doi factori se conjugă pentru a precipita această întâlnire, ambii alimentați de presiunea crescândă a Războiului Rece. Pe de o parte, naționalismul cercetătorilor ruși, care incită la evaluarea contribuțiilor locale, din rândul cărora cele ale marilor lingviști structuraliști interbelici nu puteau fi evitate; pe de altă parte, inițierea ciberneticii, care se bucură de o imensă popularitate în URSS, nu doar datorită idealului de control centralizat al minții, ci și pentru promisiunea unui avans în știința mondială. Prin concursul acestor trei factori, lingvistica structurală nu doar că revine în atenție, dar se înșurubează în sistemul cercetării. Utilitatea ei este treptat recunoscută, începând cu anul 1956, când se lansează de pildă, o lungă dezbatere publică în principala revistă lingvistică sovietică, *Voprosy iazykoznaniia,* ce „ia o coloratură internațională, deși tot comunistă, cu contribuții din Polonia, Cehoslovacia, România, Germania de Est, China, Franța"[5].

Dacă în Franța s-a desfășurat un alt scenariu intelectual, iar irupția structuralismului va întârzia încă un deceniu, în Uniunea Sovietică și țările ei satelit, lingvistica a constituit, încă de la mijlocul anilor '50, nu doar terenul de difuzare a structuralismului, ci, în genere, principala forță de modernizare pe fundalul de cenzură și ideologizare al științelor vremii. Aici, în blocul socialist, „bruschețea dezvoltării lingvisticii și ruptura cu demersurile tradiționale au fost probabil mai acute decât în alte părți ale lumii"[6]. Bineînțeles că opiniile exprimate de Stalin în 1950 își mai pierd din aura sacrosanctă după moartea și, apoi, condamnarea publică a liderului. Dar coincidența turnurii liberalizante cu topicul structuralist, aflat în ascensiune europeană, nu face decât să rostogolească mai departe rotițele unui mecanism care fusese deja pus în mișcare. Într-un mod desigur neprevăzut de emitentul său, argumentul stalinist rămâne încetățenit și seminal, chiar și după renegarea celui care îl formulase. Îl regăsim, astfel, și în deceniile următoare, folosit să autorizeze o cercetare de tip formal, fie a literaturii, fie a limbii: spre exemplu, înfundat în cazuistică, în cursul universitar de teoria literaturii al lui Silvian Iosifescu: „s-a afirmat că arta, ca și limba, nu are caracter de clasă, suprastructural. Este evident că se confundă aici arta ca formă specifică a ideologiei cu tehnologia ei. Mijloacele de expresie, tropii (...) nu au caracter de clasă. Dar conținutul operelor literare (...) face evident parte dintr-o superstructură"[7]; sau ca bază explicită de legitimare a structuralismului: „lingvistica marxistă vine să întâlnească opinia lui F. De Saussure, recunoscând faptul că limbajul se constituie în fenomen social aparte, întrucât nu are nici caracterele suprastructurii, nici pe cele ale structurii economice (nu are, de pildă, caracter de clasă)"[8].

În anii '50, lingvistica românească nu are nicio tradiție structuralistă spre care să-și întoarcă privirea, nici ambițiile de dominație mondială ale savanților sovietici. Totuși, modelul vecin e încă aspirațional și el explică, de pildă, lansarea și la noi (în 1958) a lingvisticii matematice: „Încă din anii '50 primisem un avertisment: alianța dintre matematică și lingvistică era, sub aspect istoric, asociată cu emergența calculatoarelor electronice, a informaticii și a nevoii sociale privind mărirea eficienței în procesarea limbajului natural"[9]. Deși este pertinentă din punct de vedere istoric, afirmația lui Solomon Marcus are, retrospectiv, un anumit comic involuntar: căci sub condeiul celui mai neobosit promotor al său din România, lingvistica matematică nu va mai avea mare lucru de-a face cu „calculatoarele electronice" și cu acea direcție pentru care cercetarea noastră nu era nici echipată infrastructural, nici prea ambiționată simbolic, ci se va rezuma la încercări repetate de a pune în ecuații limbajul literar și „inefabilul" său (cum se întâmplă în *Poetica matematică* din 1970).

Oricum, dincolo de astfel de inspirații directe, evoluția studiilor lingvistice pe parcursul anilor '50 a fost similară și relativ sincronă în toate țările socialiste est-europene o dată cu destituirea marrismului. Pierzându-și

cel mai legitim teoretician, lingvistica sociologică rămâne mai degrabă un slogan decât o direcție actualizată în cercetare. În schimb, curentele structuraliste, de la sistemul saussurian la fonologia praghează și glosematica daneză, sunt recuperate treptat în ariile de importanță crescândă ale lingvisticii generale și gramaticii. Desigur, acest lucru nu se petrece dintr-o unică și decisivă îmbrățișare, ci pas cu pas și concept după concept. În presa de specialitate românească, întâlnim încă din 1953 noțiuni specifice precum cel de „sistem al limbii" sau „opoziție structurală", cu aplicare la chestiuni punctuale de morfologie sau de sintaxă[10]. Lor le urmează, între 1960-1964, prezentări mai detaliate[11], deși neabătut „critice", ale diferitelor școli structuraliste din lingvistică.

Faptul că „după 1956 s-a produs și în România aprofundarea structuralismului lingvistic"[12] nu înseamnă deci, asumarea deschisă a unei doctrine, ci exersarea practicilor sale de analiză. Ilustrativ sub acest aspect e volumul coordonat de Ion Coteanu, *Elemente de lingvistică structurală* (1967), care cuprinde „studii elaborate până în 1963" (dar începând de când putem doar bănui). Asigurarea din prefață că structuralismul nu contrazice „lingvistica clasică" este și singura afirmație cu caracter teoretic din volum, pe care coordonatorul ține, de altfel, să o și atenueze imediat: „Articolele de aici nu reprezintă un corp de doctrină, ci lămurirea unor aspecte"[13]. Într-adevăr, toți colaboratorii (V. Guțu-Romalo, S. Stati, Em. Vasiliu, P. Diaconescu, A. Avram, M. Caragiu-Marioțeanu, L. Vasiliu) evită să-și statueze în vreun fel metoda, intrând, direct și fără preparațiuni, în „analize", unde aplică însă, invariabil, procedee tipic structuraliste (comutare, substituție, modelizare etc.). În aceeași perioadă de relaxare ideologică, mai exact în 1968, apar și alte lucrări de structuralism aplicat, care sunt roadele educației științifice din a doua jumătate a anilor '50 (*Morfologia structurală a limbii române* de Valeria Guțu-Romalo și *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard* de Maria Manoliu-Manea).

Să notăm, așadar, că generația cincizecistă de lingviști români se revendică de la structuralismul european, chiar de la aripa sa formalizată, dacă ne gândim că abstracționiștii de la Copenhaga (V. Brøndal și L. Hjelmslev) se bucură de o mică celebritate în România, întărită de reabilitatul Al. Rosetti. De-a lungul anilor '60-'70, paradigma nu face decât să se consolideze, ocolind direcțiile mai actuale din lingvistica occidentală a vremii, mai exact – cele axate pe problematica subiectului și a referinței (sociolingvistica, teoriile enunțării, pragmatica discursului). Deși acestea, ar fi trebuit, în principiu, să convină mai mult viziunii „materialiste" oficiale, realitatea de pe teren este că tot școlile „idealiste" inspiră marea majoritate a studiilor în acest domeniu. Până și în *Tratatul de lingvistică generală* din 1971, care ar trebuie să redea o imagine colectivă și corectă politic a disciplinei, „lingvistica sincronică" e prezentată pe un număr de pagini (163-293) triplu față de cea „diacronică" (295-366). De mirare atunci că, în același tratat, evidentul interes acordat structuralismului e acompaniat, ca un refren pe dos, de reiterarea „scepticismului [nostru] față de lingvistica școlilor idealiste"[14].

Desigur că, într-o țară socialistă cum e România, opoziția ideologică însoțește pas cu pas istoria structuralismului în lingvistică, un domeniu care, fiind legat exclusiv de învățământ și cercetare, va rămâne mereu sensibil la control și cenzură (comparativ cu libertățile pe care și le va croi, după 1963, critica literară). La fel de adevărat este însă faptul că această opoziție nu mai are, de la un punct, o realitate substanțială, ci constituie un fel de ritual de discurs. Ea autorizează, de fapt, comportamente perfect schizofrene, cum ar fi cel de a populariza teoria pe care, în principiu, s-ar cădea să o condamni. În 1952, acuzația formulată de Răutu cu privire la „elogiul lui Saussure" putea avea, într-adevăr, urmări foarte concrete în demiterea lingviștilor vizați. Dar iată că un deceniu mai târziu, în 1962, acuzarea s-a transformat în iritare și nervi, care mai degrabă ilustrează o realitate – și-i face implicit publicitate – decât să-i aducă o amenințare palpabilă: „au fost combătute afirmațiile lui Saussure și cele ale școlii glosematice în înțelegerea limbii numai ca rețea de opoziții, s-a combătut tendința de a studia limba izolat de realitatea socială. Lucrările cu caracter teoretic ale unor școli lingvistice contemporane (glossematica, școala descriptivă, școala semantică) care se găsesc în bibliotecile institutelor de lingvistică și ale ale facultăților de filologie – ar fi util să fie analizate în mod critic în publicațiile de specialitate din țara noastră deoarece, prin concepțiile idealiste pe care le conțin, ele ar putea influența negativ formarea tinerilor cercetători"[15].

În fapt, cercetătorii lingviști s-au informat mult și bine din acele biblioteci, doar că au internalizat, și ei, ritualul beligerant de discurs și obligația de a se cauționa ideologic. Trebuie spus însă că acest supraeu au avut consecințe diferite în funcție de vârsta la care s-a format. Celor din generația mai veche, de pildă, le-a transformat personalitatea, fapt perceptibil în cazul unor lingviști afirmați în interbelic. Iorgu Iordan, Al. Rosetti și Al. Graur au fost, încă din anii '20-'30, printre puținii buni cunoscători și, parțial, promotori români ai structuralismului lingvistic. Noul regim i-a recuperat, după unele sincope la începutul anilor '50, plasându-i în funcții majore, din care vor exercita o acțiune instituțională lăudabilă, de șefi de școală și coordonatori de colective de cercetare. Totuși, dincolo de asta, există o cezură evidentă între opera lor scrisă interbelică și postbelică. Nimic din scrierile de după război ale lui Iordan nu mai reflectă primirea „favorabilă, entuziastă chiar"[16] făcută lui Saussure în tinerețea sa. Dimpotrivă, cunoscutul lingvist are adesea poziții dogmatice, ținându-se oarecum la o distanță a înțelepciunii față de moda structuralismului care cuprinde generațiile mai noi. Și în ce-i privește pe Al. Rosetti și Al. Graur, proiectele de tinerețe par un episod dacă nu îngropat, cel puțin atenuat. Căci foștii autori ai studiului fonologic din 1938[17], inspirat direct din structuralismul

praghez, fac, în perioada postbelică, o figură diplomatică și încearcă, mai elegant (primul) sau mai strident (al doilea), să aplaneze pozițiile teoretice tari. Al. Rosetti, de pildă, se reorientează de la „fonologie", un termen cu conotații „idealiste", la „fonetică", iar în *Introducerea* din 1957[18] se simte dator să releve hibele sistemului saussurian și să sublinieze dependența de context a cuvintelor. Bineînțeles, chiar și fără să-și fi asumat negru pe alb o anumită adeziune teoretică, Rosetti a avut o prezență tutelară mai mult decât benefică și catalizatoare pentru tinerii lingviști postbelici și pentru unele colective de renume, cum a fost Cercul de Poetică și Stilistică de la București. Totuși, în raport cu aceștia, marele lingvist pare mai degrabă un arbitru empatic decât, așa cum orizontul și referințele sale antebelice l-ar fi recomandat, un pionier. Ironia face astfel ca cele câteva istorii ale lingvisticii românești să-i încadreze pe Iordan și Rosetti unei direcții pro-structuraliste doar prin lucrările publicate înaintea celui de-al doilea război mondial[19].

În schimb, generația cincizecistă de lingviști s-a format direct în spiritul disocierii sofistice – dar girată de regim -, între metodele practice de cercetare și fundamentele lor teoretice. Știind din capul locului că primele sunt permise, iar ultimele – reprobabile, ei nici nu și-au mai pus problema prea multor teoretizări despre natura limbajului sau raporturile lui cu realitatea. Este motivul pentru care, în afara unor „tratate" inerțiale elaborate sub egida Academiei, volumele de lingvistică din întreg intervalul național-comunist au caracterul și formula precaută a unor „aplicări" sau „analize". De altfel, într-una din singurele lucrări cu caracter teoretic general din epocă, una cu titlu aparent manifest – *Structuralismul lingvistic* (1973) -, autoarea Maria Manoliu-Manea se luptă cu sine însăși ca să-și distribuie echitabil vizibila simpatie pentru structuralismul praghez și obligația de a manifesta rezerve la adresa doctrinei; ca să o deculpabilizeze, îi găsește felurite circumstanțe atenuante, inclusiv faptul că „metoda" ar fi fost „prefigurată de Marx"[20]. Iată însă că, până și la începutul anilor '70, e mai comod să inventezi scuze unei doctrine aflată în eclipsă (cel puțin în lingvistica occidentală), decât să-i cauți alternative de cercetare cu adevărat în spiritul lui Marx.

Adoptarea și conservarea structuralismului în lingvistica românească a convenit, într-un fel sau altul, tuturor părților implicate. Regimului i-a măgulit, pe durata vasalității sovietice, mitologia tehnico-științifică, iar ulterior i-a servit mai ales să evite sociologia, un teren cu constantul „potențial subversiv"[21] de a fisura iluzia totalitaristă a celei mai bune dintre lumile posibile. Pe de altă parte, cercetătorilor formați în anii '50, pârtași, deci, la intruziunea violentă a politicului, lingvistica aceasta cu concepte aseptice și proceduri algoritmizate le-a dat toate speranțele unui limbaj alb și dezideologizat. „Alesesem meseria de lingvist în timpul facultății", își amintește Toma Pavel, „într-o perioadă în care cariera literară era, găseam eu, plină de primejdii (...). ca lingvist, însă, mă simțeam în siguranță, mai ales că eram structuralist și că, deci, lucrările mele, practic neinteligibile pentru neinițiați, nu puteau fi interpretate ca dușmănoase față de regimul la putere. Și dacă teroarea ideologică a anilor 1958-1962 ar fi continuat, aș fi continuat și eu, cu siguranță, să produc studii cvasi-matematice ale limbii și analize stilistice imposibil de urmărit cu ochiul liber"[22]. Și Sanda Golopenția e de acord că „asta a fost funcția majoră a structuralismului", să „ne izoleze de ideologie"[23]. Să nu uităm că, grație situației speciale, mai protejată, a lingvisticii, această doctrină cu aparențe de modernitate și promisiuni de neutralitate se difuzează într-un moment politic încă tulbure, înaintea liberalizării culturale care urma să deschidă și alte porți dezideologizării, precum cele găsite de critica literară. Mihai Zamfir are dreptate, așadar, că, cel puțin pentru o vreme, lingvistica a părut atractivă și pentru că era „singura disciplină umanistă" capabilă să „ofere o metodologie relativ perenă într-o lume a prăbușirii certitudinilor"[24]. Nu întâmplător, Virgil Nemoianu, grație și prieteniei sale cu Toma Pavel, a cochetat o vreme cu structuralismul lingvistic, care, în realitate, i se potrivea intelectual atât de puțin. Iar Mircea Martin, viitorul critic al profunzimilor, l-a citit în această perioadă tocmai pe ultraformalistul Louis Hjelmslev, amintindu-și că „structuralismul și, în genere, formalismul, aveau de ce să fie revelatoare după sociologismul vulgar și terorizant în spiritul căruia mi-am făcut eu studiile universitare"[25].

Atracția formalismului, generic vorbind, constituie o consecință paradoxală, dar simptomatică pentru țările care au cunoscut mari bulversări culturale printr-o instaurare abruptă a regimurilor comuniste. E suficient să ne gândim că unii dintre cei mai formalizanți teoreticieni ai structuralismului francez provin, de fapt, din Estul Europei – lituanianul A.J. Greimas, bulgarii Tzvetan Todorov și Julia Kristeva -, sublimând în obstinația scientistă a operei lor și o anumită traumă ideologică. Congenerul lui Toma Pavel, Todorov își justifică, într-un moment târziu de autocritică, traseul intelectual și prin contextul studenției într-o țară strivită de sovietizare: „M-am orientat spre una din căile ferite care îți permiteau să te sustragi înregimentării generale. Aceasta implica preocuparea pentru obiecte fără portanță ideologică; așadar, tot ce (...) ținea de materialitatea însăși a textului, de formele sale lingvistice"[26]. Poate că, în sensul acesta, Michel Foucault avea dreptate să atribuie Estului adevărata invenție a structuralismului[27], explicând-o prin tentativa, mult mai motiva(n)tă ca în Vest, de a produce forme de raționalitate de-dogmatizate, scoase în afara dialecticii marxiste.

Oricum, strict în ce privește domeniul lingvisticii, succesul structuralismului și longevitatea paradigmei pot fi înregistrate ca un fenomen tipic al acestui simptom anti-ideologic în mai multe țări ale blocului socialist. Totuși, părerea unor lingviști americani – care găseau *Poetica matematică* a lui Solomon Marcus ilustrativă pentru „acel formalism tare adesea specific lingviștilor matematicieni din Estul Europei", care „publică în reviste necitite în afara Estului Europei"[28] – e doar pe jumătate corectă. Căci în

lingvistica din Polonia sau Cehoslovacia, structuralismul nu a exclus, de pildă, abordări ale „funcționării limbajului în societate”[29], mai ales că, prin Cercul de la Praga, exista în zonă un reper teoretic de îmbinare a structuralismului cu sociologia. Cazul României pare, în schimb, mai asemănător celui din lingvistica sovietică prin reticența, împinsă până spre anii ’80, pentru direcții de studiu care să problematizeze referința, subiectul vorbitor, cu atât mai mult poziția lui socială.

Note:

1. Leonte Răutu, Referat 13.VI. 1952, în „Lingvistica română”, *Ziua,* nr. 4378, 1 noi. 2008.
2. Louis-Jean Calvet, *Pour et contre Saussure. Vers une linguistique sociale,* Paris, Payot, 1975, p. 65-66.
3. Peter Seyffert, *Soviet Literary Structuralism. Background. Debates. Issues,* Slavica Publishers, Inc., Columbus, Ohio, 1985, p. 75.
4. V.I. Stalin, „Cu privire la marxism în lingvistică”, *Scînteia*, S. III, A. XIX, nr. 1766, 23 iun. 1950, p. 3.
5. Peter Seyffert, op. cit., p. 90.
6. Robert Abernathy, „Mathematical Linguistics in URSS”, în Th. A. Sebeok (ed.), *Current Trends in Linguistics, vol. I, Soviet and East European Linguistics,* Mouton & Co., The Hague, 1963, p. 125.
7. Silvian Iosifescu, *Teoria literaturii,* București, Editura Didactică și Pedagogică, 1965, p. 50.
8. Maria Manoliu-Manea, *Structuralismul lingvistic (Lecturi critice),* București, Editura Didactică și Pedagogică, 1973, p. 221.
9. Solomon Marcus, „Singurătatea matematicianului”, Discurs de recepție la Academia Română, 27 mar. 2008, consultabil online.
10. V. articole de E. Vasiliu, S. Stati, Al. Niculescu-Roceric, I. Coteanu în *Studii și cercetări lingvistice,* respectiv V. Guțu-Romalo, P. Diaconescu în *Limba romînă* între 1953-1958, cf Mioara Avram (coord.), *Istoria lingvisticii românești,* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 163.
11. V. articole de L. Wald în *Probleme de linguistică generală,* II 1960, respectiv I. Coteanu și Al. Rosetti în *Limba romînă* 1963-1964, cf. Iorgu Iordan, *Istoria lingvisticii românești,* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 210.
12. „Istoria limbii române în universități”, *Limbă și literatură,* vol. I, 1977, p. 44.
13. Ion Coteanu (coord.), *Elemente de lingvistică structurală*, București, Ed. Științifică, 1967, p. 18.
14. Al. Graur, Sorin Stati, Lucia Wald (coord.), *Tratat de lingvistică generală,* București, Editura Academiei R.S.R., 1971, p. 65.
15. Alexandru Ionașcu, Lucia Wald, „Cercetarea științifică în domeniul lingvisticii”, *Lupta de clasă,* nr. 11, noi. 1962, p. 42-53.
16. Iorgu Iordan, interviu, *Cronica*, nr. 32, 8. VIII, 1975, p. 5. Prezentarea doctrinei lui Saussure fusese inclusă în Iorgu Iordan, *Introducere în studiul limbilor romanice,* Iași, Editura Institutului de Filologie Romînă, 1932.
17. Al. Graur, Al. Rosetti, „Esquisse d’une phonologie du roumain”, *Bulletin Linguistique,* VI, 1938, p. 5-29.
18. Al. Rosetti, *Introducere în fonetică,* București, Editura Științifică, 1957.
19. Mioara Avram, op. cit., p. 164.
20. Maria Manoliu-Manea, op. cit., p. 85.
21. Rodica Zafiu, „Din istoria «cultivării limbii»”, *România literară,* 47, 2009.
22. Toma Pavel, Argument la *Fragmente despre cuvinte,* ed. a II-a (ed. I 1968), postfață de Mihai Șora, Pitești, Paralela 45, 2002, p. 8.
23. Sanda Golopenția, „Primejdia devierii unui destin intelectual” (interviu), *Observator cultural,* 274, 23 iun. 2005.
24. Mihai Zamfir, „Critica română și structuralismul”, *Viața românească,* nr. 6. Iunie 1979, p. 1.
25. Mircea Martin, interviu în *Familia,* august, 1982, în *Singura critică,* ed. a II-a, București, Cartea Românească, 2006, p. 301.
26. Tzvetan Todorov, *La littérature en péril,* Paris, Flammarion, 2007, p. 9.
27. Michel Foucault, *Theatrum philosophicum. Studii, eseuri, interviuri, 1963-1984*, traducere de B. Ghiu, E. Cioc, S. Blaga, ediție îngrijită de Ciprian Mihali, Cluj, Casa Cărții de Știință, 2001, p. 378.
28. B. Brainerd, H.G. Schogt, „Review. Poetica matematică: S. Marcus....”, *Poetics,* vol. 3, iss. 2, 1974, p. 161-162.
29. Paul I. Garvin, în Th.A. Sebeok, op. cit., p. 500-501.

Bibliography:

Avram, Mioara (coord.), *Istoria lingvisticii românești* [*History of Romanian Linguistics*], București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978

Calvet, Louis-Jean, *Pour et contre Saussure. Vers une linguistique sociale,* Paris, Payot, 1975

Coteanu, Ion (coord.), *Elemente de lingvistică structurală* [*Elements of Structural Linguistics*], București, Ed. Științifică, 1967,

Graur, Al., Sorin Stati, Lucia Wald (coord.), *Tratat de lingvistică generală* [*Treaty of General Linguistics*], București, Editura Academiei R.S.R., 1971

Iordan, Iorgu, *Istoria lingvisticii românești* [*History of Romanian Linguistics*], București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978

Manoliu-Manea, Maria, *Structuralismul lingvistic (Lecturi critice)* [*Linguistic Structuralism (Critical Readings)*], București, Editura Didactică și Pedagogică, 1973

Th. A. Sebeok (ed.), *Current Trends in Linguistics, vol. I, Soviet and East European Linguistics,* Mouton & Co., The Hague, 1963

Peter Seyffert, *Soviet Literary Structuralism. Background. Debates. Issues,* Slavica Publishers, Inc., Columbus, Ohio, 1985.

V.I. Stalin, „Cu privire la marxism în lingvistică” [„Questions regarding Marxism in Linguistics”], *Scînteia*, S. III, A. XIX, nr. 1766, 23 iun. 1950.